

فرا تحلیل رابطه بین اینترنت و انزوای اجتماعی

محسن نیازی^{*}، مهدی کارسنجی^۲، ایوب سخایی^۳، سید سعید حسین زاده آرانی^۴

۱- استاد گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد مطالعات فرهنگی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران

۳- دانشجوی دکتری جامعه شناسی مسائل اجتماعی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران

۴- دانشجوی دکتری جامعه شناسی مسائل اجتماعی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران

چکیده

تحقیقات متعددی درباره رابطه اینترنت و انزوای اجتماعی در بین گروه‌های گوناگون و بر اساس روش‌های متفاوت انجام شده است از این رو هدف از پژوهش حاضر به کارگیری روش فراتحلیل به منظور تحلیل و ترکیب نتایج مطالعات صورت گرفته پیرامون ارتباط میان اینترنت انزوای اجتماعی است. به منظور انجام فراتحلیل حاضر ۱۲ پژوهش مرتبط که در سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۵ و با هدف ارزیابی ارتباط میان اینترنت و انزوای اجتماعی انجام و در فصلنامه‌های معتبر داخلی به چاپ رسیده بودند، انتخاب شدند. پژوهش‌های برگزیده به روش پیمایشی و به کارگیری ابزار پیمایشی در جامعه‌های آماری گوناگون و بر اساس سنجه‌های پایا به انجام رسیده‌اند. در گام نخست ارزیابی پژوهش‌های منتخب مفروضات همگنی و خطای انتشار مورد بررسی قرار گرفتند که یافته‌ها حکایت از ناهمگنی اندازه اثر و عدم سوگیری انتشار مطالعات مورد بررسی داشت. در مرحله دوم ضریب اندازه اثر و نقش تعدیل کنندگی متغیر جنسیت با به کارگیری نسخه دوم نرم افزار CMA مورد ارزیابی قرار گرفت. یافته‌ها نشان

دادند اندازه اثر یا ضریب تاثیر اینترنت بر انزوای اجتماعی معادل (۰/۲۱۴) است که بر حسب نظام تفسیری کوهن این میزان تاثیری در حد کم ارزیابی می‌شود. همچنین با در نظر گرفتن جنسیت به عنوان متغیر تعدیل کننده این ضریب برای مردان (۰/۵۳۹) بالاتر از زنان (۰/۲۴۶) ارزیابی شد. در مجموع نتایج پژوهش نشان داد که اینترنت بر انزوای اجتماعی اثر گذار است؛ اگرچه این میزان در بین مردان بیشتر از زنان است.

واژه‌های کلیدی: اینترنت، انزوای اجتماعی، جنسیت، اندازه اثر، فراتحلیل.

مقدمه و بیان مسأله

به واسطه رشد روزافزون فن آوری‌ها و آثار حاصل از آن، تغییر و تحول دائمی به واقعیت انکارناپذیر حیات اجتماعی بدل شده است از جمله مصادیق این نوآوری‌ها می‌توان به ظهور و اشاعه فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی اشاره کرد. ظهور پدیده‌ای به نام اینترنت گردش اطلاعات را در سطح جهان شدت بخشیده است. تا اواسط دهه ۹۰ اکثر شبکه‌های اجتماعی به اینترنت منتقل شد و کامپیوترها از حالت شخصی خارج شدند. پیدایی صور نوین ارتباط در شبکه‌های بزرگ کامپیوتری فضاها را بدون مرز روابط اجتماعی جدید گشته است. فضاها را بدون مرز روابط اجتماعی را تحت تاثیر قرار می‌دهد. بدین سان فناوری‌های نوین اطلاعات اقصی نقاط عالم را در شبکه‌های جهانی به یکدیگر پیوند داده و ارتباطات کامپیوتری، مجموعه گسترده‌ای از اجتماعات مجازی را به وجود آورده است (دوران، ۱۳۸۱). استفاده از شبکه‌های اینترنت از دهه ۸۰ سرعت بالایی به خود گرفت، به طوری که طبق مطالعات انجام شده، تعداد کاربران اینترنت هر ماه به طور متوسط حدود ۱۰ درصد افزایش یافته است (نجفی، ۱۳۸۳) به نظر کاست لِر (۲۰۰۱) در آغاز هزاره سوم میلادی و با بروز پارادایم جدید مبتنی بر فن آوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی، همه کشورهای جهان به طور مستقیم و غیرمستقیم در معرض تغییرات ساختاری قرار خواهند گرفت. این نوع فن آوری به خودی خود، نسبت به نهادها و فرآیندهای اجتماعی عامل تعیین کننده محسوب نمی‌شود، بلکه در ماتریس پیچیده کنش متقابل بین ساختارهای اجتماعی و کنشگران، نقش یک عامل واسطه‌ای را ایفا می‌کند و به همین خاطر در مرکز کنش انسانی قرار می‌گیرد (حسنی، ۱۳۸۲).

با افزایش رشد اینترنت و کاربران اینترنتی لزوم بررسی تاثیر اینترنت بر زندگی اجتماعی کاربران اجتناب ناپذیر به نظر می‌رسد. اینترنت به‌عنوان یک وسیله ارتباطی چند رسانه‌ای که در درون خود دنیایی از اطلاعات را جای داده و چندین رسانه مثل تلویزیون، وسایل چاپی، تلفن و ... را در درون خود ادغام کرده، خصوصیات شرایط پیچیده‌ای را برای کاربران ایجاد کرده است، به‌نحوی که اینترنت در هر محیطی با هر میزان مصرف می‌تواند بر مخاطبان خود تاثیر خاص خود را داشته باشد. اینترنت همچنین به‌عنوان یک رسانه دوطرفه عمل کرده و بین پیام‌دهنده و پیام‌گیرنده تعامل صورت می‌گیرد به گفته جیمز اسلویت: «اینترنت در مقایسه با ظهور سایر رسانه‌های الکترونیکی که به‌صورت یک پدیده گسترش یافته، الگوهای متفاوت و متداول ارتباطی، از قبیل رادیو و تلویزیون را به شکل یک شبکه تعاملی گسترده، درهم آمیخته است» (اسلویت، ۱۳۸۰: ۳).

علی‌رغم جنبه‌های مثبت، از قبیل جنبه‌های آموزشی، ارائه خدمات ارتباطی و مواردی از این دست، اینترنت با توجه به نوع استفاده از آن دارای جنبه‌های منفی نیز هست. استفاده کنترل نشده از رایانه، تکامل فیزیکی و رشد اجتماعی و روانی جوان و نوجوان را در معرض خطر قرار می‌دهد. اینترنت امروزه جایگاه ویژه‌ای در ساختار زندگی اجتماعی پیدا کرده و پدیده‌ای است که تأثیرات زیادی بر جنبه‌های مختلف آن از جمله بر بنیانی‌ترین نهاد اجتماعی - خانواده - گذاشته است. مطالعات نشان می‌دهد: استفاده از اینترنت به علت اینکه فعالیتی زمان‌گیر است، می‌تواند بر روابط اجتماعی و خانوادگی و مدت تعامل فرد با خانواده‌اش تاثیر بگذارد و حتی آن را کاهش دهد (جوادی، ۱۳۸۳).

اهمیت روابط اجتماعی و عوامل تاثیر گذار بر آن موجب شکل‌گیری مطالعات بسیاری در این خصوص شده است. شناخت آسیب‌هایی که ممکن است این روابط را تهدید کند نیز تحقیقات بسیاری را به خود اختصاص داده است. یکی از این آسیب‌ها خطرات محتمل فناوری به‌طور خاص رسانه‌ها بر این روابط بوده‌اند. رسانه‌ها و تاثیر آن‌ها بر نظام ارتباطی میان افراد بحث‌ها و تحقیقات بسیاری برانگیخته است. فناوری‌های ارتباطی به‌خصوص پس از اختراع دستگاه چاپ در عصر جدید به میدان آمدن رادیو و تلویزیون نگرانی‌هایی برای جامعه‌شناسان در خصوص اثرات اجتماعی آن‌ها به دنبال داشته است. این رسانه‌های جدید هر یک در آغاز

پیدایش خود تا مدتی چالش‌های اجتماعی ایجاد کرده‌اند و به تدریج که تثبیت شده‌اند، نگرانی‌ها کمتر شده است. ظهور اینترنت به مثابه یک رسانه (مک کوایل، ۲۰۰۵: ۳۹) در سال‌های اخیر رشد حیرت‌انگیزی داشته است (مک اوایل، ۲۰۰۰؛ وات، ۱۹۹۹) و نویدها و تهدیدات بسیاری را به همراه داشته است (پوش نوارن باوم، ۲۰۰۲)؛ (کراوت، ۱۹۹۸؛ کیسلر، ۲۰۰۲؛ باران، ۲۰۰۴: ۴۱۶).

یکی از تهدیداتی که برخی محققان بدان اشاره داشته‌اند آن است که استفاده از اینترنت به تدریج جایگزین روابط واقعی انس آن‌ها در زندگی روزمره می‌گردد. از دیدگاه ایشان اینترنت ابزاری است که از طریق ایجاد و فراهم آوردن فضایی مجازی برای ایجاد رابطه، افراد را از دردسر روبه‌رو شدن با دیگران و قرار گرفتن در وضعیت جهانی واقعی رها می‌سازد (محسنی، دوران، سهرابی، ۱۳۸۵: ۷۳).

اینترنت سامانه‌ای جهانی از شبکه‌های رایانه‌ای به هم پیوسته است که اشکال جدیدی از تعامل بین انس آن‌ها را از طریق پیام‌رسانی فوری و شبکه‌های اجتماعی به وجود آورده است. انزوای اجتماعی دارای دو بعد ذهنی و عینی است که با درگیری اجتماعی، انسجام اجتماعی و سرمایه اجتماعی، از خودبیگانگی، احساس تنهایی و کناره‌گیری نزدیکی مفهومی دارد. اینترنت به عنوان یک فناوری ارتباطاتی نوین، امکان ایجاد ارتباطات و تعاملات بین افراد را تسریع و آسان نمود اما می‌تواند این تعاملات را کاهش داده و موجب انزوای اجتماعی آن‌ها را رقم زده است.

مبانی نظری

در این بخش ابتدا مفاهیم اینترنت و انزوای اجتماعی به عنوان متغیرهای مستقل و وابسته مورد بررسی قرار گرفته است. سپس رابطه بین دو مفهوم فوق در قالب رویکردهای نظری تشریح شده است. تعریف مفهومی اینترنت: اینترنت سامانه‌ای جهانی از شبکه‌های رایانه‌ای به هم پیوسته است که از پروتکل «مجموعه پروتکل اینترنت» برای ارتباط با یکدیگر استفاده می‌کنند؛ به عبارت دیگر اینترنت شبکه‌هاست که از میلیون‌ها شبکه خصوصی، عمومی، دانشگاهی، تجاری و دولتی در اندازه‌های محلی و کوچک تا جهانی و بسیار بزرگ

تشکیل شده است که با ارائه وسیعی از فناوری‌های الکترونیکی و نوری به هم متصل شده‌اند. اینترنت دربرگیرنده منابع اطاعتی و خدمات گسترده‌ای است که برجسته‌ترین آن‌ها وب جهان گستر و رایانامه است. سازمان‌ها، مراکز علمی و تحقیقاتی و مؤسسات متعدد، نیازمند دستیابی به شبکه اینترنت برای ایجاد یک وبگاه، دستیابی از راه دور وی پی ان، انجام تحقیقات و یا دوباره تعریف شده‌اند و خدماتی جدید همچون صدا روی پروتکل اینترنت تلویزیون پروتکل اینترنت ظهور کردند. انتشار روزنامه نیز به صورت وبگاه، خوراک وب و وب‌نوشت تغییر شکل داده است. اینترنت اشکال جدیدی از تعامل بین انس آن‌ها را از طریق پیام‌رسانی فوری، تالار گفتگو و شبکه‌های اجتماعی به وجود آورده است. از نگاهی دیگر اینترنت مجموعه پایان‌پذیری از پایگاه‌های داده است که اطلاعات مختلف و متنوع فردی و جمعی انس آن‌ها را در خود جمع آورده است و هرروز نیز گسترش می‌یابد. همین تعریف به خوبی فرصت‌ها و نیز تهدیدهایی را که در ورای آن نهفته است، نشان می‌دهد پتانسیل‌های مثبت و کاربردهای مفیدی که جنبه‌های گوناگون زندگی انسان را تحت تاثیر قرار داده و تسریع، تسهیل و خلاقیت را برایش به ارمغان می‌آورد، بخشی از توانایی‌های معجزه‌آسای این شبکه است، اما روی دیگر سکه خطرات بالقوه آن است و از آنجا که دانش فنی ساختار و عملکرد این شبکه چندان مخفی و دور از دسترس نیست این خطرات می‌توانند به خساراتی بزرگ مبدل شوند. اینترنت دنیای مجازی حاصل از انقلاب دیجیتال است (معینی، ۱۳۸۶: ۱۰۷) اینترنت سیستم عظیم و جهانی متشکل از انسان، اطلاعات و رایانه است (عبادی، ۱۳۸۳: ۵۷) در دنیای امروز انقلاب فناوری‌های ارتباطی-اطلاعاتی- (ماهواره و اینترنت) جنبه‌های مختلف زندگی انسان را تحت تاثیر قرار داده است (نقیب السادات، ۱۳۸۵: ۵).

فناوری اطلاعات دربردارنده سخت‌افزار، نرم‌افزار، انسان‌افزار و شبکه‌افزار است که فرآیند پویای اطلاعات، در قالب اثربخشی این فناوری امکان‌پذیر است. (مدا، ۲۰۰۳) اینترنت انقلاب عظیم در دنیای ارتباطات است که مرز جغرافیایی نمی‌شناسد. (لنر، ۲۰۰۱) تعریف اینترنت به دلیل سیال بودن آن دشوار است (کاستیگن، ۱۹۹۹: ۷۸). از نظر دیمیگو اینترنت شبکه‌های الکترونیکی از شبکه‌هایی است که خانه‌ها و دفاتر کاری را به یکدیگر متصل

می‌سازد و مردم از آن برای تبادل پست الکترونیک، مشارکت در فضاهای تعاملی گوناگون و مشاهده سایت‌های اطلاعاتی شبکه گسترده جهانی (بهره می‌گیرند (دیمیگو، ۲۰۰۳).

مک اوایل اینترنت را چنین تعریف می‌کند: «نظام گسترده جهانی شبکه‌های به هم پیوسته که با استفاده از زیرساخت ارتباطات دور در حال حاضر شمار زیادی از انواع مبادلات و ارتباطات کامپیوتری را پشتیبانی می‌کند و دربرگیرنده رایزنی بانک‌های اطلاعاتی، سایت‌ها و صفحه‌های وب، برهم‌کنش‌هایی به صورت گفتگو، پست الکترونیک و انواع مختلفی از معاملات مالی و تجاری الکترونیک است» (مک اوایل، ۲۰۰۵: ۵۵۸). در عصری که فرا ارتباطات نامیده می‌شود، به سختی می‌توان منکر تغییری چنین قدرتمند در عرصه زندگی بشر شد. اگرچه بنا به تعریفی فناوری سازمان‌دهی دانش برای مقاصد علمی به کار می‌رود (باتر، ۱۹۹۸: ۲۷)، اما نباید زوایای منفی و ناهنجار آن را نادیده گرفت. امروزه رسانه‌های جمعی کی از پیچیده‌ترین عناصر قابل طرح در انحرافات اجتماعی هستند. توسعه اینترنت فراهم‌کننده پشتوانه مادی مناسب برای گسترش فردگرایی شبکه‌ای به عنوان الگوی مسلط جامعه‌پذیری است (کاستلز، ۲۰۰۱: ۱۳۱). اگرچه اینترنت امروزه مانند تلفن یک نیاز اساسی محسوب نمی‌شود، اما دارای خصوصیتی است که سبب جذب جوانان می‌شود (اسکینز، ۲۰۰۳: ۳) و زمان زیادی نخواهد گذشت که اهمیت آن به اهمیت تلفن برسد (مکنا، ۲۰۰۰: ۲۷).

تعریف مفهومی انزوای اجتماعی: به طور خلاصه انزوای اجتماعی وضعیتی است که در آن روابط اجتماعی و حمایت اجتماعی نهفته در آن است. انزوای اجتماعی از حیث مفهومی در تقابل با درگیری اجتماعی، انسجام اجتماعی و سرمایه اجتماعی قرار دارد و با از خود بیگانگی، احساس تنهایی و کناره‌گیری نزدیکی مفهومی دارد. برخی انزوای اجتماعی را با تأکید بر بعد ذهنی مورد توجه قرار می‌دهند و انفکاک ارزشی فرد از ارزش‌های پذیرفته شده اجتماعی و مطلوب اجتماع را ویژگی اصلی انزوای اجتماعی می‌دانند. از طرف دیگر برخی به جنبه عینی پیوندهای اجتماعی فرد با خانواده، دوستان و همسایگان نظر دارند و انزوای اجتماعی را فقدان این روابط تعریف می‌کنند (محسنی، ۱۳۸۵: ۸۰). به عبارت دیگر انزوای اجتماعی وضعیتی است که در آن روابط اجتماعی و حمایت اجتماعی نهفته در آن است. انزوای اجتماعی مفهومی است که در حوزه‌های گوناگون جامعه‌شناسی شهری (کلینزبرگ، ۲۰۰۳: ۸۵)، نظریه کنش

متقابل نمادین (توتیس، ۱۹۸۳: ۵۸) و نظریه‌هایی از خودبیگانگی (باتای و وایزبرگ، ۲۰۰۳: ۸۵) بدان پرداخته شده است (محسنی، ۱۳۸۵: ۱۸۵). اینترنت به عنوان یک فناوری ارتباطاتی نوین، امکان ایجاد ارتباطات و تعاملات بین افراد را تسهیل کرده است این نوع ارتباطات گرچه فرد را به سمت تعامل در شبکه‌ها پیش برده و از گروه‌ها مکانی دور کرده است و موجبات غنای شبکه و تعاملات اجتماعی افراد را به وجود آورده است، اما لزوماً انزوای اجتماعی آن‌ها را رقم زده است. هم‌چنین با توجه به دیدگاه‌های برخی که معتقدند فناوری‌های نوین، ارتباطات افراد را تسهیل کرده اما به دلیل این که ارتباطات شبکه‌ای سطحی است و عمق چندانی ندارد. تعاریف متغیر انزوای اجتماعی: انزوای اجتماعی وضعیتی است که د آن شخص فاقد پیوندهای کافی جهت جذب حمایت و منابع اجتماعی است (ساروخانی، ۱۳۸۲: ۸۵). انزوای اجتماعی با استفاده از نظریه سیمن با شاخص‌هایی چون؛ عدم احساس اهمیت از نظر دیگران و عدم مشارکت در فعالیت‌های جامعه اندازه‌گیری می‌شود.

احساس تنهایی (بعد ذهنی انزوای اجتماعی): کل رمن معتقد است احساس تنهایی از نقص در روابط نزدیک و اختلال یا انسجام اجتماعی ناشی می‌شود. (کل رمن، ۱۹۸۶: ۸۵)

احساس اجتماعی تجربه‌ای ذهنی و نامطلوب است که به دنبال نقص (چه به لحاظ کمی و چه به لحاظ کیفی) در شبکه روابط اجتماعی ایجاد می‌گردد. احساس تنهایی در تفاوت میان سطح تماس‌های اجتماعی که فرد انتظار دارد یا خواستار آن است و میزانی که او به طور واقعی از آن برخوردار است، ریشه دارد. فردی که دچار احساس تنهایی است، قدرت درک پایینی دارد، از جانب دیگران طرد شده است، فاقد الگوهای اجتماعی مناسب برای فعالیت‌های مطلوب هست، فعالیت‌های خاص که حس انسجام و فرصت‌هایی برای نزدیکی احساسی فراهم می‌کند. یاس اجتماعی و احساس عجز: این احساس ناامیدکننده‌ای را ترسیم می‌کند و احساس منفی افراد را نسبت به آینده نشان می‌دهد و هر قدر در سطوح مختلف شبکه روابط اجتماعی، جامعه روابط امداد رسانی در ابعاد مختلف معرفتی (راهنمایی، مشاوره، آموزش)، مادی (کمک اقتصادی)، عاطفی (همدردی) و منزلتی (اعاده کرامت انسانی) بیشتر باشد، به همان نسبت میزان یاس اجتماعی و احساس عجز کاهش می‌یابد (چلیپی، ۱۳۷۵: ۸۵).

یاس اجتماعی و احساس عجز به عنوان انتظارات منفی نسبت به آینده یا فقدان احساس مثبت به آن تعریف می‌شود. در فضای مفهومی ناامیدی، عدم پیش‌بینی آینده، فقدان انگیزه و نوعی دلسردی به‌طور کامل آشکار است (علی‌نقی و محمودی، ۱۳۹۰: ۸۵). میزان استفاده از اینترنت در طول شبانه‌روز: این متغیر به سنجش میزان استفاده کنشگران اجتماعی در طول شبانه‌روز اشاره دارد.

مبانی نظریه‌ها

آنتونی گیدنز: عقاید مربوط به تأثیرات اینترنت بر کنش متقابل اجتماعی در دو مقوله کلی جای می‌گیرند. در یک سمت؛ ناظران و مفسرانی هستند که دنیای اینترنت را پشتوانه شکل‌های نوین روابط الکتریکی می‌دانند که تعامل‌های چهره به چهره کنونی را یا تقویت و یا تکمیل می‌کنند. افراد به هنگام سفر و یا کار در خارج می‌توانند با استفاده از اینترنت به‌طور مرتب با دوستان و بستگان خویش در ارتباط باشند؛ دوری و جدایی قابل تحمل‌تر می‌شود. اینترنت امکان شکل‌گیری انواع نوین ارتباط، روابط و مناسبات را نیز فراهم می‌آورد. کاربران بی‌نام‌ونشان شبکه می‌توانند در چت روم باهم ملاقات کرده و درباره موضوعات موردعلاقه خویش گفتگو کنند. این تماس‌های مجازی گاه تبدیل به دوستی‌های تمام‌عیار می‌شود و حتی به ملاقات حضوری می‌انجامد. بسیاری از کاربران اینترنت عضو اجتماعات فعال اینترنت هستند که به لحاظ کیفی متفاوت از اجتماعاتی که آنان در دنیای یزیدی ساکن آن هستند دارد. دانش پژوهانی که اینترنت را افزوده مثبتی به تعامل انسانی می‌دانند. این استدلال را مطرح می‌کنند که اینترنت موجب وسعت و پرمایگی شبکه‌های اجتماعی مردم می‌شود (گیدنز، ۱۳۸۶: ۶۸۰).

آفونسو

استفاده از اینترنت سبب بدبختی، انزوای اجتماعی، تنهایی، دوری از خانواده و به‌طور کلی کاهش سلامت روانی است. دوری از خانواده و دوستان نوعی حالت روانی است که به آن انزوای اجتماعی می‌گویند تنهایی و از دست دادن حمایت‌های اجتماعی، دو متغیر (دو بعد) نشان‌دهنده انزوای اجتماعی هستند (آفونسو، ۱۹۹۹، ۱۰۰-۹۹).

گرانواتر

در رهیافت نظریه شبکه، بر اهمیت پیوندهای سست تأکید می‌ورزد. او میان پیوندهای «نیرومند» مانند پیوندهای میان افراد و دوستان و نزدیکانشان و پیوندهای میان افراد و آشنایانشان تمایز قائل می‌شوند. وی عقیده دارد: فردی که پیوندهای سست برخوردار نباشد، خودش را در گروه جلوگیری می‌کند و به افراد گروه اجازه می‌دهند تا در جامعه گسترده‌تر بهتر ادغام شوند. هرچه گرانواتر بر اهمیت پیوندهای سست تأکید می‌ورزد؛ بی‌درنگ این را نیز آشکار می‌سازد که «پیوندها نیز بی‌ارزش نیستند» (رتیرز، ۱۳۷۴: ۵۷۹-۵۷۴).

فرزن

اینترنت به دو دلیل می‌تواند افراد را از تماس اجتماعی محروم سازد. نخست آنکه این پتانسیل در اینترنت وجود دارد که به واسطه تعاملات مجازی، جایگزین تماس اجتماعی حقیقی شود که به طور معمول در معاملات، اقتصادی به چشم می‌خورد و دوم اینکه وقت گیر است (همت آبادی، ۱۳۸۷: ۵۶). هرچه انسان به تنوع هم‌جواری مجازی بیشتر توجه کند وقت کمتری را به کسب و به کارگیری مهارت‌های لازم برای هم‌جواری غیرمجازی اختصاص می‌دهد (مصطفوی، ۱۳۹۳: ۴۸).

هربرت دریفوس

استفاده از شبکه اینترنت درگیری فرد در دنیای فیزیکی و اجتماعی را کاهش می‌دهد. این امر به نوبه خود درک فرد از واقعیت و از معنای زندگی خودش را کاهش خواهد داد. به نظر می‌رسد، هرچه بیشتر از شبکه استفاده می‌کنیم ما را به دنیایی غیرواقعی، تنها و بی‌معنای آن‌هایی می‌کشاند که به طور معمول در معاملات اقتصادی به چشم می‌خورد و دوم اینکه وقت گیر است (همت آبادی، ۱۳۸۷: ۵۶). هرچه انسان به تنوع هم‌جواری مجازی بیشتر توجه کند وقت کمتری را به کسب و به کارگیری مهارت‌های لازم برای هم‌جواری غیرمجازی اختصاص می‌دهد (دریفوس، ۱۳۸۳: ۱۶۱).

نظریه استفاده و بهره‌مندی

یکی از پیامدهای ظهور فناوری‌های نوین ارتباطی، این است که به احتمال باید نظریه‌هایی داشته باشیم که تأکید بیشتری بر شیوه‌های استفاده افراد مخاطب ارتباطات جمعی داشته باشند. این تغییر ممکن است اهمیت بیشتری به رویکرد استفاده و بهره‌مندی در مطالعه ارتباط جمعی بدهد (سورین، ۱۳۸۴: ۳۲). فرض اصلی استفاده و بهره‌مندی این است که افراد مخاطب، کم‌وبیش به صورت فعال به دنبال محتوایی هستند که بیشترین خشنودی را فراهم کند. درجه این بهره‌مندی (خشنودی) بستگی به نیازها و علایق افراد دارد. افراد هرچه قدر بیشتر احساس کنند که محتوای رسانه‌ها، نیاز آنان را برآورده می‌کند، احتمال اینکه آن محتوا را انتخاب کنند بیشتر است (وین دال، ۱۳۷۶: ۲۷).

نظریه مارپیچ سکوت

یکی از نظریه‌هایی که بیش از نظریه‌های دیگر به رسانه‌های جمعی قدرت می‌دهد، نظریه (مارپیچ سکوت) است که الیزابت نوتل نثومان (۱۹۸۰-۱۹۷۳) آن را مدون کرده است. مارپیچ سکوت در خصوص یک موضوع مناقشه‌انگیز افراد درباره توزیع افکار عمومی حدس‌هایی می‌کنند. آن‌ها سعی می‌کنند تعیین نمایند آیا در اکثریت قرار دارند یا خیر، سپس می‌کوشند تعیین نمایند آیا تغییر افکار عمومی در جهت موافقت با آن‌هاست یا خیر. اگر احساس کنند در اقلیت قرار دارند گرایش پیدا می‌کنند که درباره موضوع سکوت کنند. اگر فکر کنند تغییر افکار عمومی در جهت فاصله گرفتن از آن‌هاست، گرایش پیدا می‌کنند در خصوص موضوع ساکت بمانند. هرچه بیشتر ساکت بمانند افراد دیگر بیشتر احساس مس کنند که دیدگاه خاص عرضه نشده است و بیشتر ساکت می‌مانند (تانکار، ۱۳۸۶: ۳۶۸).

هابرماس

استفاده از اینترنت موجب انزوای اجتماعی می‌شود. استفاده از اینترنت مانع توجه افراد به اجتماع واقعی شده زیرا تعاملات شبکه‌ای آن‌ها، از نظر میزان ارتباطات مستقیمشان پیشی می‌گیرد. پیوندهای اینترنتی به تدریج به دوستی عمیق ارائه منابع غیر ملموس (مانند حمایت عاطفی) و ارائه کمک مادی واقعی منتهی می‌شود (محسنی، ۱۳۸۵: ۸۱).

مک لوهان

هواداران اطلاعاتی و اینترنت و در رأس آن‌ها مک لوهان و دانیل بل از یک دنیای تازه سخن می‌گویند که در تعارض با دنیای قدیمی است. دنیای مجازی یا دنیای شبکه‌ها که فضای سایبری نیز نامیده می‌شود، به تدریج جایگزین دنیای واقعی می‌شود. (برتون، ۲۱: ۱۳۸۲) اینترنت به تدریج به تغییرات مثبت کمک می‌کند. اینترنت با فراهم آوردن فضای ملاقات برای افراد دارای علایق مشترک و غلبه بر محدودیت‌های مکان و زمان، موجب تجدید حیات اجتماعی می‌شود، گفتگوی آزاد و دموکراتیک را رواج می‌دهد، چشم‌اندازهای چندجانبه را ارائه می‌دهد و اقدام جمعی را امکان‌پذیر می‌سازد. در این دیدگاه اینترنت نه تنها فرصت‌های تماس با دوستان و خودشان را با هزینه پایین فراهم کند، بلکه در نتیجه آگاهی اعضای شبکه از نیازهای یکدیگر، بر تعداد ارتباطات رودررو تلفنی به آن‌ها می‌افزاید. (ول من، ۲۰۰۱: ۴-۳)

دانیل بل

اساس نظریه وی این بود که تغییری از تولید کالا به ارائه خدمات به وقوع پیوسته و اساس این تغییر تولید است (بل ۱۳۸۶: ۲۵-۲۶). اینترنت افراد را از همبستگی و پیوندهای همسایگی و خویشاوندی آزاد کرده و شبکه‌ها را به جای عضویت در گروه گسترش داده است. (ول من، ۱۹۹۷). بنابراین به زعم ول من، فناوری‌های نوین ارتباطی لزوماً منجر به فرد کاهش ارتباطات افراد و انزوای اجتماعی نخواهد شد، گرچه افراد از کنش‌های چهره به چهره و عضویت در گروه‌ها دور کرده است اما تعاملات آن‌ها را با شبکه‌ای گسترده‌تر از افراد که به لحاظ جغرافیایی پراکنده اند تسهیل کرده است و حتی به معکوس کردن ارتباط کم با جامعه منجر شده است به عبارت دیگر دیدگاه ول من، ترس از عدم تعامل افراد در اجتماع را با یک بازی حاصل جمع صفر مطرح می‌کند. اینترنت تنها یکی از راه‌هایی است که افراد مشابه با یکدیگر ارتباط برقرار می‌کنند (ول من و جولیا، ۱۹۹۹).

لین و کاستلز

اینترنت دارای نقش تکمیلی است، معتقدند قضاوت در مورد اینکه اینترنت موجب کاهش یا افزایش انزوای اجتماعی می‌شود در چهارچوب زندگی شخصی، معنا پیدا می‌کند اینترنت در حرفه زندگی روزمره ادغام می‌شود و به تدریج زندگی در شبکه، همانند فعالیت‌های خارجی از

شبکه تلقی می‌شود. این فناوری به شیوه‌ای تدریجی موجب تداوم و گسترش انتقال روابط میان فردی از شبکه‌های دربه‌در به شبکه‌های مکان به مکان و شخص به شخص می‌شود.

زیمل و تونیس

با نگاه ساختاری انزوا را پدیده‌ای تاریخی و مرتبط با فرآیندهای مدرنیته مانند دنیوی شدن، دموکراتیک شدن، سرمایه‌داری، فردگرایی، جامعه توده‌ای، شهرگرایی تحلیل کرده‌اند (پریجی و هنسون، ۲۰۱۴)

کلود فیشر

مشهودترین توسعه‌های نوآوری‌های فناورانه بوده است. ماشین‌های مدرن و هواپیما، ایمیل، موبایل، پیام‌های متنی، لینک‌های ویدئویی و وب سراسر شبکه‌سازی اجتماعی گسترش و سرعت روزافزونی یافته‌اند و هزینه تعاملات اجتماعی را کاسته‌اند (فیشر، ۲۰۰۹: ۴).

ول من

فناوری و رسانه‌های نوین اجتماعی شیوه‌های زندگی و ارتباط افراد با یکدیگر و معنایی را که از این ارتباطات سرچشمه می‌گیرد را عمیقاً تغییر داده‌اند (ول من، ۲۰۰۲، مارش، ۲۰۱۲).

ترکل

برقراری ارتباط به واسطه اینترنت لزوماً یک ارتباط تمام معنا نیست و پتانسیل کاهش معنا در این نوع ارتباط وجود دارد. (پریجی و هنسون، ۲۰۱۴).

رویکرد شبکه‌ای

بنابراین نظریه ول من نقطه عزیمت خود را دگرگونی الگوهای ارتباطی افراد از گروه به شبکه قرار می‌دهد. تحولی که به واسطه رسانه‌های نوین ارتباطی مانند اینترنت و موبایل اتفاق افتاده است؛ بنابراین اینترنت دگرگونی و تحول به سمت زندگی در شبکه‌ها را توسعه داده است تا گروه‌ها در این نوع شبکه‌ها پیوندهای از پیوندهای نزدیک، جهانی، چهره به چهره به پیوندهای انعطاف پذیرتر، ناپیوسته‌تر با مکان به لحاظ جغرافیایی پراکنده و بدون مرز تغییر می‌یابد. ول من معتقد است توسعه و گسترش فناوری‌های شبکه‌های ارتباطی رایانه‌ای و رشد و

گسترش شبکه‌های اجتماعی ظهور «فراگرایی شبکه‌ای» را به ارمغان آورده است (ول من، ۲۰۰۱).

ایده فردگرایی شبکه‌ای به الگوهای ارتباطی در حال دگرگونی افراد اطلاق می‌شود که در آن افراد دیگر برای برقراری ارتباط، کسب حمایت اجتماعی و پیگیری علایق خود به اجتماعات محلی و کوچک و ارتباطات چهره به چهره متکی نیستند، بلکه به تعداد زیادی از شبکه‌های مجازی که به‌طور جغرافیایی پراکنده متکی‌اند و دسترسی به آن‌ها از طریق اینترنت فراهم شده است. (همان) یک شبکه اجتماعی مجموعه‌ای از افراد (از سازمان‌ها تا دیگر شبکه‌های اجتماعی) است که به واسطه مجموعه‌ای از ارتباطات معنادار اجتماعی به هم متصل شده‌اند.

رابطه اینترنت و انزوای اجتماعی

اینترنت به مثابه یک رسانه اجتماعی تعاملات انسانی را مورد تاثیر قرار داده است. آفونسو اینترنت را دلیل ایجاد انزوای اجتماعی و دوری از خانواده می‌داند و از دیدگاه فرنزل اینترنت به دو دلیل می‌تواند افراد را از تماس اجتماعی دور بدارد یکی از این نظر که تعاملات مجازی در اینترنت جایگزین تماس اجتماعی واقعی و حقیقی می‌شود. دوم از این نظر که وقت زیادی از افراد را می‌گیرد آن‌ها را از تماس اجتماعی واقعی دور می‌سازد. از دیدگاه هربرت دریفوس استفاده از شبکه اینترنت درگیری فرد در دنیای فیزیکی و اجتماعی را کاهش می‌دهد. هابرماس نیز استفاده از اینترنت را موجب انزوا می‌داند که مانع توجه افراد به اجتماع واقعی می‌شود؛ بنابراین از دیدگاه ول من، فناوری و رسانه‌های نوین اجتماعی شیوه‌های ارتباط افراد با یکدیگر را عمیقاً تغییر داده‌اند.

روش تحقیق

پژوهش حاضر از نوع فرا تحلیل است، در پژوهش فرا تحلیل، پژوهشگر با ثبت ویژگی‌ها و یافته‌هایی از پژوهش‌ها در چهارچوب مفاهیم کمی، آن‌ها را آماده استفاده از روش‌های نیرومند آماری می‌کند (دلاور، ۱۳۸۴) و نتایج جدید و منسجم را با استفاده از روش‌های

نیرومند آماری استخراج می‌کند. روش مذکور خود مرکب از چند مرحله است: تعریف موضوع پژوهش: موضوع پژوهش حاضر بررسی رابطه بین میزان استفاده از اینترنت (متغیر مستقل) با انزوای اجتماعی (متغیر وابسته) است. جمع آوری نظام مند مطالعات انجام شده در زمینه موضوع مورد نظر: جامعه آماری پژوهش همه پژوهش‌های انجام شده در ایران در سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۹۵ خورشیدی با موضوع مشابه تحقیق حاضر است که در یکی از پایگاه‌های اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی، مجلات تخصصی نورمگز بانک اطلاعات نشریات کشور و مرکز اسناد و مدارک علمی ایران نمایه شده باشند. این پژوهش تا قبل از مرحله غربال، ۳۰ مطالعه را شامل می‌شود. غربال مطالعات و گزینش مطالعات مناسب: برای غربالگری و نمونه‌گیری از جامعه یادشده، ۱۲ سند پژوهشی که حائز شرایط و ملاک‌های اولیه همچون داشتن اولیه همچون داشتن ضریب همبستگی، سطح معنی داری و مشخص بودن حجم نمونه بودند، گزینش و برای ترکیب کمی نتایج و به دست آوردن نتیجه آمارگیری شدند. گردآوری اطلاعات لازم از هر یک از مطالعات: فهرست اطلاعات که از مطالعات مذکور استخراج شده است شامل موارد زیر است: اطلاعات عمومی (نام نویسنده، سال انتشار، جامعه آماری)، اطلاعات مربوط به متغیرهای پژوهش (ضریب همبستگی و سطح معنی داری) و حجم نمونه و شیوه نمونه‌گیری. در این مرحله علاوه بر گردآوری داده‌ها، هر یک از مطالعات کدبندی شده و برای مرحله بعدی در نرم‌افزار CMA وارد شد. محاسبه اندازه اثر: روش اصلی فرا تحلیل مبتنی بر ترکیب نتایج است که معمولاً پس از تبدیل آماره‌ها به شاخص (F) و برآورد اندازه اثر مورد استفاده قرار می‌گیرد. برای تحلیل استنباطی داده‌ها نیز ابتدا به بررسی مفروضات فرا تحلیل پرداخته شده است، به نحوی که به کمک نمودار کیفی و روش رگرسیونی اگر-همبستگی رتبه‌ای بگ و مزومدار و N ایمنی از خطابه بررسی خطای انتشار و با آزمون Q به بررسی ناهمگونی مطالعات پرداخته شد. سپس با توجه به ناهمگونی مطالعات مورد بررسی مدل اثرات تصادفی برای ترکیب نتایج و رسیدن به اندازه اثر به کار گرفته شد. در جدول زیر ضمن برآورد اثر تفکیکی پژوهش‌های برگزیده بر اساس یک مقیاس مشترک، اثرات ترکیبی ثابت و تصادفی کلی نیز مشخص شده است

جدول ۱- خلاصه اطلاعات مربوط به فرا تحلیل بر روی پژوهش‌های نمونه

ردیف	محقق	سال	اندازه اثر	حد پایین	حد بالا	z-value	p-value
۱	ایلناز سجادیان	۱۳۸۵	۰.۲۴۹	۰.۰۷۱	۰.۴۱۱	۰.۷۲۸	۰.۰۰۶
۲	علیرضا محسنی	۱۳۸۹	۰.۵۷۷	۰.۵۰۶	۰.۶۴۰	۰.۸۴۳	۰.۰۰۱
۳	فرحناز مصطفوی	۱۳۹۳	-۰.۱۵۸	-۰.۲۹۷	-۰.۰۱۲	-۰.۱۲۰	۰.۰۳۴
۴	منوچهر محسنی	۱۳۸۵	۰.۲۰۱	۰.۰۶۵	۰.۳۲۹	۰.۸۸۹	۰.۰۰۴
۵	علی نقی اقدسی	۱۳۹۲	۰.۱۱۲	۰.۰۱۲	۰.۲۰۹	۰.۲۰۴	۰.۰۲۸
۶	امیر محمدی جو	۱۳۹۲	۰.۴۸۰	۰.۴۰۱	۰.۵۵۲	۰.۴۲۰	۰.۰۰۱
۷	محمد تقی عباسی	۱۳۹۳	-۰.۱۲۳	-۰.۲۱۸	-۰.۰۲۶	-۰.۴۷۶	۰.۰۱۳
۸	منصور حقیقتیان	۱۳۹۱	-۰.۱۱۹	-۰.۲۱۶	-۰.۰۱۹	-۰.۳۳۷	۰.۰۱۹
۹	سیما پور شهریاری	۱۳۸۶	۰.۳۵۲	۰.۲۳۲	۰.۴۶۱	۰.۵۰۴	۰.۰۰۱
۱۰	مریم مشایخ	۱۳۸۲	۰.۲۷۰	۰.۰۴۳	۰.۴۷۱	۰.۳۱۶	۰.۰۲۱
۱۱	رضا نقیب السادات	۱۳۹۱	۰.۳۵۲	۰.۲۶۱	۰.۴۳۷	۰.۱۷۸	۰.۰۰۱
۱۲	علی ربیعی	۱۳۹۱	۰.۲۳۷	۰.۱۰۸	۰.۳۵۸	۰.۵۵۹	۰.۰۰۱
اثرات	ترکیبی ثابت		۰.۲۱۹	۰.۱۸۷	۰.۲۵۱	۰.۸۶۷	۰.۰۰۱
اثرات	ترکیبی تصادفی		۰.۲۱۴	۰.۰۵۴	۰.۳۶۲	۰.۶۱۶	۰.۰۰۹

بر طبق جدول (۱) در تمامی ۱۲ مطالعه مورد بررسی ارتباط میان میزان استفاده از اینترنت و انزوای اجتماعی با اطمینان ۹۹ درصد معنادار بوده و بزرگ‌ترین مقدار اندازه اثر مربوط به مطالعه محسنی (۱۳۸۵) و کوچکترین مربوط به مطالعه (حقیقتیان ۰.۱۱۹-) است. همچنین هر دو اثرات تصادفی و ثابت در سطح ۱ درصد معنادار هستند.

در گام نخست مطالعات مبتنی بر فرا تحلیل، می‌بایست به بررسی مهم‌ترین پیش فرض‌های این روش پژوهشی یعنی همگن بودن پژوهش‌های صورت گرفته و بررسی خطای انتشار پرداخته شود.

بررسی مفروضه همگنی مطالعات انجام شده

یکی از مفروضات اصلی فراتحلیل، آزمون همگنی مطالعات است که به منظور بررسی این مفروضه آزمون Q به کار گرفته می‌شود. نتایج حاصل از بررسی این آزمون در جدول ذیل ارائه شده است.

جدول ۲- نتایج حاصل از آزمون Q

I^2 -square5	سطح معنی‌داری p-value	درجه آزادی (Df)	مقدار آزمون Q	شاخص آماری نتایج

با توجه به نتایج حاصل از آزمون ($Q=516.244$ ، $P<0.1$)، با اطمینان ۹۹ درصد فرض صفر بر همگن بودن مطالعات انجام‌شده رد شده و فرض ناهمگونی میان پژوهش‌ها تأیید می‌شود. به بیانی دیگر معنادار بودن شاخص Q نشان‌دهنده وجود ناهمگنی در اندازه از پژوهش‌های اولیه است؛ اما از آنجا که این شاخص به افزایش تعداد اندازه اثر حساس بوده و با افزایش تعداد اثر توان این آزمون برای رد همگنی بالا می‌رود، مجذور I شاخص دیگری است که به همین منظور مورد استفاده قرار می‌گیرد. ضریب مجذور I دارای مقداری از صفر تا صد درصد است و در واقع مقدار ناهمگنی را به صورت درصد نشان می‌دهد. هرچه مقدار این ضریب به ۱۰۰ درصد نزدیک‌تر باشد، نشان‌دهنده ناهمگنی بیشتر اندازه اثر پژوهش‌های اولیه است. نتایج حاصل از ضریب مجذور I مؤید این مطلب است که حدوداً ۹۷ درصد از تغییرات کل مطالعات به ناهمگنی آن‌ها مربوط است؛ بنابراین تلفیق آن‌ها با مدل آثار ثابت موجه نیست و باید از مدل آثار تصادفی به منظور ترکیب نتایج استفاده کرد. در واقع این آزمون می‌گوید که رابطه بین میزان استفاده از اینترنت و انزوای اجتماعی، به شدت به لحاظ ویژگی‌ها و مشخصات مطالعات متفاوت است و در این وضعیت باید از متغیرهای تعدیل‌گر برای مشخص کردن واریانس و محل این تفاوت‌ها استفاده شود.

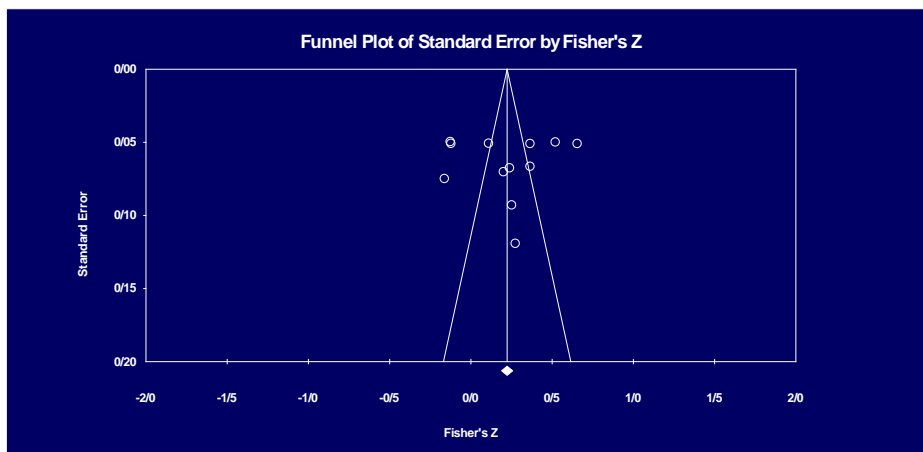

بررسی مفروضه خطای (تورش) انتشار

یکی دیگر از مفروضات اصلی فراتحلیل، مفروضه خطای انتشار است که ناشی از انتشار پژوهش‌های چاپ شده و عدم انتشار پژوهش‌های چاپ نشده و انواع خطاها می‌باشد. از جمله مشکلاتی که باعث مخدوش شدن اعتبار نتایج فراتحلیل می‌شود عدم دسترسی محقق به تمام مطالعاتی است که در فاصله زمانی خاص در موضوع مورد بررسی انجام شده‌اند. به منظور بررسی این مفروضه از نمودار کیفی و روش رگرسیونی اگر، روش همبستگی رتبه ای بگک و مزومدار استفاده شده است.

نمودار کیفی

از جمله رایج ترین روش‌ها به منظور بررسی خطای انتشار، نمودار کیفی است. نمودار کیفی مطالعات گردآوری شده به منظور بررسی خطای انتشار در قسمت زیر ارائه شده است.

شکل ۱- نمودار کیفی مبتنی بر خطای انتشار

نتایج حاصل از نمودار کیفی وارونه تقریباً تداعی کننده تقارن سنی مطالعات انجام شده است، اما قضاوت صریحی در این مورد نمی‌توان انجام داد و می‌بایست برای این منظور از آزمون‌های آماری مربوطه (به روش رگرسیون خطی اگر و آزمون همبستگی بگک و مزومدار و N ایمنی از

خطا) استفاده شود. در این روش فرض صفر (H_0) بیانگر متقارن بودن نمودار و عدم سوگیری انتشار و فرض خلاف (H_1) بیانگر عدم تقارن نمودار کیفی و سوگیری انتشار است.

نتایج همبستگی رتبه ای بگ و مزومدار

آزمون همبستگی بگ و مزومدار، همبستگی رتبه ای (تاو کندال) بین اندازه اثر استاندارد و واریانس این اثرات را مشخص می کند. تفسیر این ضریب به این صورت است که در آن مقدار صفر، دال بر نبود رابطه بین اندازه اثر و دقت است و انحراف از صفر از وجود رابطه حکایت می کند. اگر عدم تقارن ناشی از سوگیری انتشار باشد، انتظار این است که در ارتباط با اندازه اثر بزرگتر، خطای استاندارد بیشتر مشاهده شود. نتایج حاصل از بررسی روش همبستگی بگ و مزومدار، به منظور بررسی سوگیری انتشار به شرح جدول زیر است:

جدول ۳- نتایج حاصل از بررسی روش همبستگی رتبه ای بگ و مزومدار

شاخص آماری نتایج	مقدار ضریب کندال (tau)	z-value	سطح معنی داری p-value
	۰.۳۰۳۰ .۰	۱۳۷۱۵ .۰	۸۹۰۹۲ .۰

بر طبق اطلاعات جدول فوق، مقدار تائوکال برابر با ۰.۳۰۳۰ شده است؛ که با توجه با توجه به مقدار معناداری ($P=۸۹۰۹۲ .۰$) می توان اذعان داشت که اگرچه بین اندازه از و دقت رابطه وجود دارد؛ اما این رابطه معنادار نیست و فرض مثبتی بر تقارن بودن نمودار کیفی و عدم رگرسیون انتشار تأیید می شود.

ضریب اندازه اثر

با توجه به اینکه پس از بررسی مفروضات فراتحلیل این نتیجه حاصل شده که باید از مدل اثر تصادفی به منظور ترکیب نتایج برای گزارش اندازه اثر استفاده شود، بنابراین در جدول شماره (۴) گزارش اندازه اثر مطالعات انجام شده در مدل تصادفی ارائه شده است.

جدول ۵- اندازه اثر مطالعات رابطه بین اینترنت و انزوای اجتماعی

p-value	z-value	حد بالا	حد پایین	اندازه اثر (r)	تعداد مطالعات	رابطه بین اینترنت و انزوای اجتماعی
۰۰۹.۰	۶۱۶.۲	۷۷۵۰۶.۰	۱۸۸۵۴.۰	۲۱۴.۰	۱۲	

محاسبات آماری بیانگر این مطلب هستند که میانگین اندازه اثر اینترنت (اثرات ترکیبی تصادفی) بر انزوای اجتماعی در نمونه مورد پژوهش (۰.۲۱۴) است. از آنجایی که اندازه برآورد شده در محدوده اطمینان است، بنابراین باید اذعان داشت که تاثیر اینترنت بر انزوای اجتماعی تأیید می شود. لازم به ذکر است برآورد نقطه ای به دست آمده (۰.۲۱۴) بر مبنای معیار کوهن جدول شماره (۹) حاکی از اثر در حد کم هست؛ بنابراین اینترنت در سطح کمی می تواند بر انزوای اجتماعی موثر باشد.

جدول ۶- نظام تفسیر اندازه اثر کوهن

d	r	اندازه اثر
۲.۰	۱.۰	پایین
۵.۰	۳.۰	متوسط
۸.۰	۵.۰	بالا

با توجه به نتایج حاصل از ناهمگونی مطالعات و راست آزمایی مفروضات فرا تحلیل سعی بر این است که در راستای مشخص کردن این ناهمگونی از متغیر تعدیل کننده استفاده شود تا از این طریق بتوان به تعیین واریانس بین مطالعات پرداخت.

بررسی نقش تعدیل کنندگی متغیر جنسیت

نتایج حاصل از بررسی متغیر جنسیت به عنوان متغیر تعدیل کننده به شرح جدول زیر است.

جدول ۶- نتایج حاصل از بررسی متغیر جنسیت به عنوان متغیر تعدیل کننده

جنسیت	تعداد اندازه اثر	اندازه اثر ترکیبی ثابت	Z value	P value	اندازه اثر ترکیبی تصادفی	z-value	P-value
زنان	۴	۳۷۹.۰	۴۱۸.۹	۰.۰۱	۲۴۶.۰	۶۱۵.۰	۰.۰۵۳۹
مردان	۲	۲۷۶.۰	۵۵۹.۱۰	۰.۰۱	۲۴۶.۰	۵۸۰.۳	۰.۰۰۱
کل	۱۰	۶۵۵.۰	۹۷۷.۱۹	۰.۰۱	۵۱.۰	۱۹۵.۴	۰.۰۵۴

این جدول حاکی از این است که در بین زنان اندازه اثر مدل تصادفی (۰.۲۴۶) و در گروه مردان اندازه اثر مدل تصادفی (۰.۵۳۹) است که هر دو گروه در سطح ۱٪ معنادار هستند. هم چنین به طور کلی اندازه اثر تصادفی مردان و زنان (۰.۵۱) است. به بیانی دیگر میزان استفاده از اینترنت (مردان) تاثیر بیشتری بر انزوای اجتماعی آن‌ها به نسبت (زنان) داشته است.

نتیجه گیری

به واسطه استفاده از شبکه اینترنت از دهه هشتاد سرعت بالایی به خود گرفت، با افزایش رشد اینترنت و کاربران اینترنتی لزوم بررسی تاثیر اینترنت بر زندگی اجتماعی کاربران اجتناب ناپذیر می شود. اهمیت روابط اجتماعی و عوامل تاثیر گذار بر آن از جمله رسانه‌ها و به ویژه اینترنت موجب شکل گیری مطالعات بسیاری در این خصوص شده است و این امر سبب شده است تا نقش اینترنت بر انزوای اجتماعی اهمیت فزونی یابد. در این پژوهش که به صورت فرا تحلیل انجام گرفت با استفاده از مفروضات این رویکرد تحلیلی و بررسی ناهمگونی و خطای انتشار مطالعات به ارائه در کی جامع تر برسیم و در گام نخست و در بررسی مفروضات همگنی ۱۲ پژوهش مورد نظر، آزمون Q با اطمینان ۹۹٪، فرضیه صفر مبنی بر همگن بودن مطالعات انجام شده را رد کرده و فرض ناهمگونی اندازه اثر پژوهش‌ها را مورد تأیید قرار داد.

رابطه میان میزان استفاده از اینترنت و انزوای اجتماعی از منظر ویژگی‌ها مختصات مطالعات، به شدت متفاوت و متغیر بوده و این امر لزوم توجه به متغیر تعدیل گر را پررنگ‌تر جلوه می‌دهد. ارزیابی مفروضه خطای انتشار نیز نشان داد که فرضیه صفر مبنی بر متقارن بودن نمودار کیفی و عدم سوء گیری انتشار، تأیید شده است. در تصدیق این مسئله، محاسبه ضریب ایمنی از خطا بیانگر این مطلب بود که (۰/۵۰۰) مطالعه دیگر لازم است صورت گیرد تا در نتایج نهایی محاسبات خطاهایی رخ دهد در بعد تحلیلی یافته‌ها نشان دادند که میانگین اندازه اثر یا تاثیرسازهی، اینترنت بر انزوای اجتماعی، معادل (۰/۲۱۴) است که بر مبنای نظام تفسیر کوهن، بیانگر اندازه اثر در سطح کم است. از ۱۲ پژوهش مورد بررسی بالاترین اثر (۰/۵۷۷) مربوط به مطالعات (علی رضا محسنی) است و پایین‌ترین اندازه اثر (۰/۱۱۹-) مربوط به مطالعات (منصور حقیقیان) است. به‌طور کلی میزان مصرفی اینترنت می‌تواند عاملی باشد برای انزوای اجتماعی و منجر به اختلال رابطه‌ای در میان افراد جامعه می‌شوند و اختلال رابطه‌ای یعنی پایین بودن میزان چگالی، قرینگی، تعدد و شدت تعاملات اجتماعی و تنوع هویت در روابط اجتماعی است. در شرایط اختلال رابطه‌ای، احترام متقابل اجتماعی و انطباق کاهش می‌یابد و این اختلال رابطه‌ای قادر است به انزوای اجتماعی، افراد را از مشارکت رسمی و غیررسمی در جامعه محروم ساخته، مبادله و دل‌بستگی اجتماعی را کاهش دهد و باعث تضعیف یا قطع مبادلات گرم و روابط گفتمانی می‌شود و اینترنت می‌تواند در روابط اجتماعی واقعی اختلال ایجاد نماید و روابط اجتماعی مجازی را شکل دهد و این روابط مجازی خود می‌تواند سبب انزوای اجتماعی شود.

منابع

- ۱- اقدسی، علی نقی؛ محمودی، ایرج. (۱۳۹۰): بررسی استفاده از اینترنت و انزوای اجتماعی (مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز) فصلنامه علوم اجتماعی؛ مطالعات جامعه‌شناسی، شماره ۱۱
- ۲- استیون (۱۳۸۰). خرد، عدالت و نوگرایی؛ مترجم: محمد حریری اکبری؛ تهران: قطره

- ۳- اسلوین، ج (۱۳۸۰). اینترنت و جامعه؛ مترجم: علی گیلوردی و علی راد باه، تهران؛ نشر کتابدار
- ۴- امیدوار، صارمی (۱۳۸۱). اعتیاد به اینترنت (توصیف؛ سبب شناسی؛ پیشگیری؛ درمان و مقیاس های سنجش اختلال اعتیاد به اینترنت) مشهد؛ انتشارات تمرین
- ۵- ال. دریفوس. هیوبرت (۱۳۸۳). درباره اینترنت؛ ترجمه: علی فارسی نژاد؛ تهران: ساقی
- ۶- باقری، فریرز و ساسانی، عشرت (۱۳۸). بررسی و مقایسه ساختار انگیزش در کاربران ۱۵ تا ۲۸ ساله معتاد به اینترنت و بهنجار در شهر تهران؛ پژوهش در نظام های آموزش، شماره ۴
- ۷- باومن، زیگموند (۱۳۸۴). عشق سیال؛ ترجمه عرفان ثابتی؛ نشر ققنوس
- ۸- برتون، ق (۱۳۸۲). این اینترنت تهدیدی برای پیوند اجتماعی؛ ترجمه: علی اصغر سرحدی؛ تهران: امیر کبیر
- ۹- پور شهریاری، مه سیما (۱۳۸۶). مقایسه افسردگی؛ انزوای اجتماعی و ارتباطات خانوادگی دانش آموزان دختر کاربر و غیر کاربر اینترنتی دبیرستان های تهران، فصلنامه مطالعات روانشناختی؛ شماره ۲
- ۱۰- دلاور، علی (۱۳۸۴)، روش تحقیق در روانشناسی و علوم تربیتی، تهران: انتشارات ویرایش
- ۱۱- سجادیان، ایلناز - نادی، محمدعلی (۱۳۸۵)، ارتباط بین افسردگی و انزوای اجتماعی کاربران اینترنت نوجوان و جوان بامدت زمان معمولی کاربران اینترنتی، تحقیقات علوم رفتاری شماره ۷ و ۸
- ۱۲- سرمد، زهره؛ بازرگان و حجازی (۱۳۸۰). روش تحقیق در علوم رفتاری؛ تهران: آگاه
- ۱۳- شجاعی، محمد صادق (۱۳۸۷). روان شناسی و آسیب شناسی اینترنت، فصلنامه علمی - تخصصی روانشناسی در تعامل با دین، سال اول: شماره اول
- ۱۴- محسنی تبریزی، علی رضا - هویدا، لادن - امید، فاطمه (۱۳۸۹): استغراق در فضای مجازی و عوارض فردی و روانی ان (پیمایش کاربران جوان اینترنت در شهر تهران) پژوهش نامه علوم اجتماعی، سال چهارم شماره ۳
- ۱۵- مصطفوی کهنگی، فرحناز (۱۳۹۳)، آسیب شناسی تاثیر استفاده از اینترنت بر انزوای اجتماعی دانشجویان، علوم اجتماعی: جامعه شناسی مطالعات جوانان شماره ۱۵

- ۱۶- ربیعی، علی - محمد زاده یزدی، فرشته (۱۳۹۲): آسیب شناسی فضای مجازی (بررسی تاثیر استفاده از اینترنت بر انزوای اجتماعی دانشجویان) فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی سال دوم
- ۱۷- محسنی، منوچهر، دوران، بهزاد، سهرابی، محمد هادی (۱۳۹۵): بررسی اثرات استفاده از اینترنت بر انزوای اجتماعی کاربران اینترنت (کاربران کافی نت های تهران). فصلنامه علوم اجتماعی، جامعه شناسی ایران، شماره ۲۸
- ۱۸- حسین زاده، علی حسین، مومبینی، محمد علی، فروتن کیا، شهرزاد (۱۳۹۱): بررسی سرمایه اجتماعی کاربران اینترنتی در فضای سایبر و غیر سایبر (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه شهید چمران اهواز)، فصلنامه علوم اجتماعی: برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی شماره ۱۳ (علمی - پژوهشی)
- ۱۹- عباسی شوازی، محمد تقی، همایون، پوریا (۱۳۹۳). رسانه های اجتماعی و روابط با انزوای اجتماعی، فصلنامه علوم اجتماعی: مطالعات فرهنگی و ارتباطات: سال دهم، شماره ۳۶ (علمی - پژوهشی)
- ۲۰- غمامی (۱۳۸۴)، خطر سایبر برای کودکان؛ ماهنامه اصلاح و تربیت سازمان زندان ها و اقدامات تامینی و تربیتی کشور؛ شماره ۷
- ۲۱- جوادی، علی محمد (۱۳۸۳). بررسی میزان و نوع استفاده از اینترنت و تاثیر آن بر ارزش های خانواده (در بین دانش آموزان دبیرستان های مدارس ناحیه ۳ مشهد؛ پایان نامه دوره کارشناسی ارشد؛ دانشگاه فردوسی)
- ۲۲- دریفوس، هربرت (۱۳۸۳). درباره اینترنت؛ نگاهی فلسفی به اینترنت؛ ترجمه علی ملایکه؛ نشر گام نو؛ تهران
- ۲۳- قادری، هلاله؛ نبی زاده چپانه، قسیم؛ اسماعیل کورانه، احمد (۱۳۹۳). فصلنامه مطالعات ملی؛ سال پانزدهم، شماره ۴
- ۲۴- محمدی جو؛ امیر. (۱۳۹۲). نقش اینترنت بر انزوای اجتماعی در میان دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز فصلنامه مطالعات رسانه ای: سال هشتم؛ شماره ۲۲
- ۲۵- گیدنز، انتونی (۱۳۸۶). مفاهیم جامعه شناسی؛ مترجم: حسن چاوشیان؛ تهران؛ نشر نی

- ۲۶- غفاری، غلامرضا؛ نیازی، محسن (۱۳۸۵). جامعه‌شناسی مشارکت، تهران: انتشارات نزدیک
- ۲۷- ریتزر، جرج (۱۳۸۰). نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر، مترجم: علی رضا دهقان، تهران؛ انتشارات دانشگاه تهران
- ۲۸- سورین (۱۳۸۶). نظریه‌های ارتباطات؛ ترجمه: علی رضا دهقان؛ تهران: انتشارات دانشگاه تهران
- ۲۹- ساروخانی، باقر (۱۳۸۲). روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی؛ پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. تهران: انتشارات دانشگاه تهران
- ۳۰- جواهری، فاطمه؛ باقری، لیلا (۱۳۸۶). تاثیر استفاده از اینترنت بر سرمایه اجتماعی و انسانی؛ مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تربیت معلم تهران؛ سال ۱۵؛ شماره ۵۸ و ۵۹
- ۳۱- همت‌آبادی، حمید رضا (۱۳۸۷). عوامل موثر بر میزان و چگونگی استفاده از اینترنت در بین دانش‌آموزان شهر مشهد و تاثیر آن بر احساس تعلق به ایران؛ پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه فردوسی مشهد
- ۳۲- دواس، دی، ای (۱۳۸۴). پیمایش در تحقیقات اجتماعی؛ ترجمه هوشنگ نایی؛ تهران: نشر نی
- ۳۳- ذکایی، محمد سعید؛ خطیبی؛ فاخره (۱۳۸۵). اینترنت و تغییرات هویتی (پژوهشی در میان کاربران جوان حرفه‌ای) فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات؛ سال دوم؛ شماره ۷
- ۳۴- کاستلز؛ مانویل (۱۳۸۵). عصر اطلاعات (اقتصاد - جامعه - فرهنگ) ترجمه: حسن چاوشیان، تهران: طرح نو
- ۳۵- مشایخ، مریم (۱۳۸۳). بررسی رابطه احساس تنهایی با نوع استفاده از اینترنت در گروهی از دانش‌آموزان دبیرستان؛ نشریه تازه‌ها علوم شناختی، سال ۹۵ شماره یک
- ۳۶- وین دال، س و دیگری (۱۳۷۶). کاربرد نظریه‌های ارتباطات؛ ترجمه: علی رضا دهقان؛ تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها

۳۷- ولس، پ (۱۳۸۲). روانشناسی اینترنت؛ ترجمه فضل الله قنادی؛ بهنام اوحدی؛ حمیرا

صفوی حمامی؛ انتشارات اصفهان: نقش خورشید

۳۸- نقیب السادات، سید رضا، قانع، مهسا (۱۳۹۵)؛ بررسی رابطه بهره برداری از فناوری های

نوین ارتباطی و گرایش به اعتیاد در جوانان ۱۵ تا ۳۰ سال (مورد مطالعه: مناطق ۲ و ۱۸ شهر

تهران): فصلنامه علوم اجتماعی: جامعه شناسی مطالعات جوانان: شماره ۵

۳۹- بل، دانیل (۱۳۸۷). جامعه اطلاعاتی؛ ترجمه: منوچهر محسنی؛ تهران تهران: طرح نو

۱۳۸۷). جامعه اطلاعاتی؛ ترجمه: منوچهر محسنی؛ تهران: ققنوس

40- Affonso. Bob (1999). Is the Internet Affecting the social Skills of your Children University of Nevada. Reno

41- Batai M and Weisberg j. y. (2003). Alienation in state - owned and private companies Russia Scandinavian Jornal of management. 19: 359-383

42- Fischer. Cluads (1975). Toward a subctural Theory of Urbanism American Jornal of Sociology. vol. 80. no. 60

43- Klinetberg. f (2002). Atonein the city: An Intellectual History of Social Isolation (10. 20 /2006)

44- Klerman. Geradi (1986). Suicide and depression among adolscents and young adult Amrican Psy chiatric press. INC.

45- Welman. B (1979). The community Question: The Intimate Networks of Eastyork.

